

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 463 sahifa.
E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta’siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O‘zbekiston respublikasida aholi bandligini ta’minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o‘g‘li	
O‘zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta’minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta’sirini ekonometrik tahlil qilish.....	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo‘jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo‘ribaeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o‘zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o‘g‘li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning likvidiligi va moliyaviy barqarorligini ta’minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o‘g‘li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
“Sibir daryolarining burilishi” loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqto'v Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini «yashil» iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda “yashil investitsiyalar” dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinova	

“Deviant xulq-atvorli o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o‘g‘li, Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o‘zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo‘rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O‘zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o‘g‘li	
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o‘zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po‘latov Abdulloh Xolxo‘jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta‘limida qo‘llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o‘g‘li	
Sun‘iy intellektlar yordamida o‘quvchilarni hayotiy faoliyat ko‘nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo‘rayevna, Kurbanov Azimjon Jo‘raboy o‘g‘li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukurullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o‘g‘li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O‘zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o‘zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o‘rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg‘ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o‘g‘li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G‘aniev Elyor Sobirjonovich	
O‘zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	

TIJORAT BANKLARIDA LOYIHAVIY MOLIYALASHTIRISH RISKLARINI BOSHQARISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH

Berdiyev Akram O'ktamovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Bank ishi” kafedrası dotsenti, PhD

E-mail: a.berdiyev@tsue.uz

Annotatsiya: Maqolada loyihaviy moliyalashtirishda yuzaga keladigan risklarini boshqarishning mexanizmlari, ilmiy-nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etilgan. Risklarni boshqarishning joriy holati tahlil etilib, tijorat banklari amaliyotida yanada rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: banklar, tijorat banklari, investitsiya, tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish, risk, risklarni boshqarish, risk-boshqaruvi, sifat ko'rsatkichlari.

Abstract: The article explores the mechanisms of risk management in project financing, focusing on both theoretical and practical aspects. The current state of risk management is analyzed, and proposals and recommendations are developed to enhance its implementation in commercial banking practices.

Key words: banks, commercial banks, investment, project financing in commercial banks, risk, risk management, risk control, quality indicators.

Аннотация: В статье исследуются механизмы управления рисками, возникающими при проектном финансировании, а также их научно-теоретические и практические аспекты. Проведен анализ текущего состояния управления рисками, разработаны предложения и рекомендации по дальнейшему совершенствованию данной практики в коммерческих банках.

Ключевые слова: банки, коммерческие банки, инвестиции, проектное финансирование в коммерческих банках, риск, управление рисками, риск-менеджмент, показатели качества.

KIRISH

Bugungi kunda dunyoda yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar, jahon iqtisodiyotining globallashuvi, shuningdek xalqaro va mahalliy bozorlarda raqobatning keskinlashuvi sharoitida tijorat banklarida loyihalarni moliyalashtirish, mavjud muammolar, risklarni boshqarishda qo'llaniladigan mexanizmlarni takomillashtirish dolzarbligini ko'rsatmoqda.

Mamlakatimizda iqtisodiyot tarmoqlarini jadal rivojlantirishni ta'minlashga qaratilgan investitsiya loyihalarini moliyalashtirishni samarali va o'z vaqtida amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining

“Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi[1] yangi tahrirdagi qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi[2], “O‘zbekiston Respublikasi Investitsiya dasturini shakllantirish va amalga oshirishning sifat jihatidan yangi tizimiga o‘tish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi[3] farmonlari hamda “Xalqaro moliya institutlari va donor mamlakatlar ishtirokidagi investitsiya loyihalarini boshqarish mexanizmini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi[4] qarori va boshqa bir qancha huquqiy-me‘yoriy hujjatlar qabul qilindi va moliyaviy mablag‘larini faol jalb etish bo‘yicha keng kulamli, izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shundan kelib chiqqan holda, mazkur chora-tadbirlar doirasida iqtisodiy jihatdan asoslantirilgan loyihaviy moliyalashtirish manbalari aniq belgilangan holda mamlakatni rivojlantirish davlat dasturlari va moliyalashtirishning sifat jihatdan yangi tartibi joriy etildi.

Aytish mumkinki, so‘nggi yillarda mamlakatimiz bank tizimi jami kredit portfelida investitsion kreditlarning yanada o‘sayotganligini ko‘rishimiz mumkin.

Bu esa, tijorat banklarining loyihaviy moliyalashtirishda risklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi va dolzarbligini oshiradi.

Bundan tashqari, alohida ta‘kidlash o‘rinliki, loyihalarni moliyalashtirish banklarning yuqori riskli faoliyati hisoblanib, bu turdagi risklarni boshqarish murakkab va ko‘p pog‘onali jarayon hisoblanadi.

Shundan kelib chiqqan holda, loyihaviy moliyalashtirish bilan shug‘ullanuvchi tijorat banklari risklarni boshqarish maqsadida «risk-boshqaruvi» jarayoniga ko‘maklashuvchi o‘ziga xos ilmiy-nazariy asoslarini shakllantirishlari muhim ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodchi olimlardan Ya.M.Mirkin tijorat banklarining investitsion faoliyati sifatida “Universal va ixtisoslashgan tijorat banklarining kredit va ulush asosida investitsion loyihalarni moliyalashtirishga, birlamchi bozorda qimmatli qog‘ozlarning emissiyasini tashkil etish va joylashtirishga, aktivlarni boshqarishga, investitsion kompaniyani boshqarishga, ko‘chmas mulk bilan bitimlarni amalga oshirishga, konsalting-tahliliy va broker-dillerlik operatsiyalariga qaratilgan faoliyatni e‘tirof etadi”[5].

Shuningdek, A.Naryana tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda tijorat banklari investitsion faoliyatida risk-boshqaruvi jarayonlari quyidagi bosqichlarda amalga oshirilishi keltirib o‘tilgan: ya‘ni, riskning mohiyatini aniqlash va tahlil qilish; risk bilan bog‘liq yo‘qotishlarni baholash va hisoblash; risklarni boshqarish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish, riskni boshqarish bilan shug‘ullanuvchi mansabdor shaxslarning vakolati orqali riskni kamaytirish; risklarni boshqarish bo‘yicha taqdim etilgan hisobotlarni belgilangan mezon va qoidalarga muvofiq tayyorlanganligini nazorat qilish; risk darajasiga qarab daromad olish (yuqori risk yuqori daromad, kam risk kam daromad). Risk bilan daromadni muvofiqashtirish ta‘kidlanadi[6].

Bundan tashqari, xorijlik iqtisodchi olimlardan P.Rouz bank riski tushunchasiga nisbatan kengroq yondashadi va uni asosiy 6 ta turdagi riskdan, ya‘ni kredit riski, foyda ololmaslik riski, likvidlilik riski, bozor riski, foiz riski, to‘lay olmaslik riskidan tashkil topishini ta‘kidlaydi. Shu bilan birga, P.Rouz yuqoridagi oltita risklarga bank faoliyatida juda muhim, hal qiluvchi risklar sifatida, siyosiy risk hamda valyuta riskiga esa bank uchun ikkinchi darajali ahamiyatga ega risklar sifatida qaraydi[7].

Xorijlik iqtisodchi olim A.Shapkin tijorat banklari investitsion faoliyatida yuzaga keladigan “favquloddagi risk” sifatida qarz oluvchining barcha mol-mulk qiymatiga teng yoki undan ortiq miqdorda yo‘qotish xavfi bilan tavsiflanadigan riskni tavsiflaydi. Uning fikricha, odatda “favquloddagi risk” korxonaning bankrotlikka va to‘liq to‘lov qobiliyatini yo‘qotishga olib keladi, chunki mazkur holatda nafaqat loyihaga kiritilgan barcha mablag‘larni, balki uning mol-mulkini ham yo‘qotish xavfi yuzaga keladi deb ta‘kidlab o‘tgan[8].

O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlardan Sh.Abdullayeva tomonidan ham bank riski tushunchasi tadqiq etilgan bo‘lib, u “bank riski – bu bank faoliyatini amalga oshirish jarayonida bank mablag‘larining bir qismini yo‘qotish, yoki daromad ololmaslik sharoitida ijobiy natijaga umid qilib, bank operatsiyalarini (depozit, kredit, investitsiya, valyuta) o‘tkazishdir”[9] deb ta‘kidlaydi.

D.Ismailov o‘z tadqiqotlarida tijorat banklarining investitsiyalarni moliyalash usullarini riskni kamaytirish orqali yanada takomillashtirish borasida “ilmiy yangilik va kashfiyotlarga asoslangan yuqori texnologik loyihalarni amalga oshirish odatda yuqori darajadagi risklarga ega bo‘lganligi sababli, shuningdek respublikamizda venchurli moliyalashga talab yuqori bo‘lib, ushbu riskli investitsiyalash usuli rivojlanmaganligi tufayli mazkur muammoni ijobiy hal etish uchun xorijiy venchur fondlarini faol jalb etish zarur”[10] ekanligini ta‘kidlaydi.

Shuningdek, D.Nafasov tomonidan bank risklari tushunchasiga nisbatan quyidagicha yondashuv ilgari so‘rilgan: «Xalqaro bank amaliyotida risklar bilan bog‘liq munosabatlar asosan aktiv operatsiyalar jarayonida ro‘y beradi. Biroq, ta‘kidlash joizki, tijorat banklarining barcha aktiv operatsiyalari risk bilan bog‘liq bo‘lmaydi. Xususan, tijorat banklarining riskka bog‘liq bo‘lgan asosiy aktiv operatsiyalari sifatida kredit va investitsiya operatsiyalarini ta‘kidlash maqsadga muvofiq. Banklarning ushbu aktiv operatsiyalari yuqori darajada riskka

bog'liqligining boisi, banklar ushbu operatsiyalar orqali o'zining daromadlarini shakllantiradi» deb e'tirof etilganligini ko'rishimiz mumkin[11].

Ushbu nomlari keltirib o'tilgan iqtisodchi olimlar tomonidan bank riski xususan, investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda yuzaga keladigan bank risklarining ayrim jihatlari tadqiq etilib, bu boradagi mualliflik yondashuvlari ilgari so'rilgan. Ammo, loyihaviy moliyalashtirishda yuzaga keluvchi risklarni boshqarish amaliyotini takomillashtirish va unga ta'sir etuvchi omillar yaxlit tadqiqot ishi sifatida o'rganilmagan. Bu esa, ushbu yunalishda tadqiqotlar olib borishning o'ziga xos jihatlarni belgilab beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlarning mavzuga doir yondashuv va qarashlarini tadqiq etish hamda ularga nisbatan mualliflik munosabatini bildirish asosida maqolaning ilmiy-nazariy uslubiy jihatlari, shuningdek, bugungi kunda xalqaro va respublika miqyosida loyihaviy moliyalashtirishda yuzaga keladigan risklarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish, amaliyotdagi riskni boshqarish bilan bog'liq ustuvor jihatlarni tahlil qilish asosida maqolaning amaliy jihatlari shakllantirildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida adabiyotlar qiyosiy tahlili, mantiqiy va tarkibiy tahlil qilish, guruhlashtirish va qiyosiy taqqoslash, iqtisodiy-statistik tahlil va farazni asoslash usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Investitsiya loyihalari – bu korxonalar tomonidan qo'yilgan maqsadga erishish uchun unga moliyaviy kapitalni samarali qo'yishni amalga oshirish maqsadida tashkil etilayotgan tashkiliy-iqtisodiy qarorlar tizimi hisoblanadi. Loyihalarning shakli va mazmuni turli xil bo'lishi mumkin – ya'ni, yangi korxonani qurishdan ko'chmas mulkni xarid qilishgacha va h.k.

Hozirgi kunda xalqaro miqyosda shakllangan tendensiyalar O'zbekiston banklari uchun yangi, zamonaviy-innovatsion imkoniyatlar berishi barobarida muayyan risklarni yuzaga kelishiga ham olib keladi. Investitsion loyihalarni amalga oshirish risk omillarining yuzaga kelishi mumkinligi bilan, ya'ni loyiha oldiga qo'yilgan maqsadlarga to'liq yoki qisman erisha olmaslik mumkin bo'lgan risk bilan bog'liqdir.

Bankning investitsion loyihalarni moliyalashtirish faoliyati obyekti – iqtisodiyotning real sektori korxonalaridagi ishlab chiqarishni diversifikatsiyalash yoki modernizatsiyalash, ishlab chiqarishni kengaytirish yoki ishlab chiqarish xavfsizligini oshirish hamda qo'shimcha ishlab chiqarish quvvatlarini xarid qilish bilan bog'liq investitsion loyihalardir.

Quyidagilar investitsiya faoliyatining subyektlari, ya'ni investorlar va investitsiya faoliyati ishtirokchilari bo'lishi mumkin:

- O'zbekiston Respublikasining fuqarolari (jismoniy shaxslar);
- yakka tartibdagi tadbirkorlar va yuridik shaxslar - rezidentlari;
- davlat boshqaruvi organlari va mahalliy davlat hokimiyati organlari;
- chet davlatlar, chet davlatlarning ma'muriy yoki hududiy organlari, xalqaro tashkilotlar hamda chet ellik yuridik shaxslar va fuqarolar, shuningdek fuqaroligi bo'lmagan shaxslar.

Investitsion loyihalarni kreditlashda risklarining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash uchun bank riski tushunchasining mohiyatini yanada kengroq ochib berish hamda real investitsiyalash bo'yicha kredit operatsiyalarining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash lozim bo'ladi.

Bizga ma'lumki, mamlakatimizda bank risklarini boshqarish amaliyoti uzoq tarixga ega emas hisoblanadi. Mamlakatimiz istiqbolga erishgunga qadar aksariyat tijorat banklarining davlat mulki asosida tashkil qilinganligi, shuningdek, o'z faoliyatini asosan davlat korxonalar va tashkilotlari bilan hamkorlikda amalga oshirganligi sababli banklarda risk muammosi muhim tarzda yuzaga kelmagan. Zamonaviy bank mustaqil bank tizimining shakllanishi, bank tizimida xususiy va aksiyadorlik tijorat banklarining tashkil etilishi banklar faoliyatini xalqaro miqyosda integratsiyalashuviga keng yo'l ochib berdi. Bu esa, bank operatsiyalari va xizmatlari samaradorligiga salbiy ta'sir etuvchi omillar xususan, investitsion loyihalarni moliyalashtirishda yuzaga keladigan bank risklari omiliga alohida e'tibor qaratish zaruratini keltirib chiqardi.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash, texnik va texnologik yangilash, uning raqobatdoshligini keskin oshirish, eksport salohiyatini yuksaltirish, innovatsion va energiyani tejaydigan yangi texnologiyalarga asoslangan yangi ishlab chiqarishlarni tashkil etish, jahon bozorida talab mavjud bo'lgan yangi turdagi tovarlar ishlab chiqarishni o'zlashtirish va shu orqali mamlakatimizning moliyaviy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda investitsion siyosat o'z samarasini bermoqda.

Xususan, oxirgi yillarda asosiy kapitalga investitsiyalarning asosiy fondlar turlari tarkibi bo'yicha tahlilini ko'rib chiqamiz (1-rasm) [12].

1-rasm. Asosiy kapitalga investitsiyalarning asosiy fondlar turlari bo'yicha tarkibi mlrd. so'm

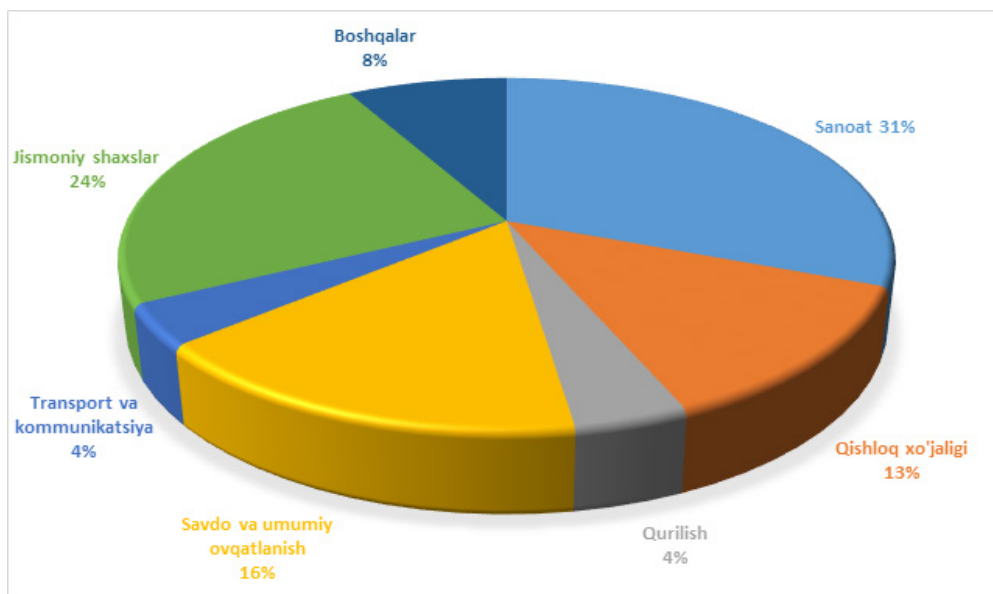
Asosiy fondlar	2021- y.	2022- y.	2023- y.
Jami	195927,3	210195,1	239552,6
Turar-joy binolari	20621,9	23200,8	29851,0
Noturar-joy binolari	33408,1	38172,7	50894,5
Boshqa inshootlar	23148,7	27039,0	30290,6
Yerni yaxshilash	127,3	285,9	277,1
Mashina va uskunalari, jami:	107305,8	110493,8	113863,9
Transport uskunolari	16588,2	12415,2	14574,5
Axborot, kompyuter va telekommunikatsiya (AKT) uskunolari	3194,8	7347,0	5325,6
Boshqa mashina va uskunalari	87522,7	90731,6	93963,8
Bir necha marta mahsulot beruvchi, xayvonlar resurslari	2418,9	2843,0	3656,8
Bir necha marta mahsulot beruvchi daraxtlar, qishloq xo'jalik ekin va ko'chatlar resurslari	372,0	880,7	838,6
Noishlab chiqarish aktivlarga mulk huquqini berish bilan bog'liq xarajatlar	198,1	225,0	138,2
Komyuter dasturiy ta'minoti va ma'lumotlar bazalari	28,7	25,2	98,6
Ko'ngilochar, adabiy va badiiy asarlarning asl nusxalari	3,7	1,6	0,8
Ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalar	5,9	86,5	30,8
Foydali qazilmalar zahiralari razvedka qilish va baholash	763,7	26,7	96,4
Boshqa intellektual mulk mahsulotlari	330,1	229,0	292,3

Statistik ma'lumotlar tahlil qilinsa, asosiy kapitalga investitsiyalar asosiy fondlar turlari tarkibi bo'yicha mashina va uskunalari yetakchilik qilmoqda. Mazkur asosiy investitsiya fondi turida jami moliyalashtirish manbalari 2023-yilda 113 863,9 mlrd. so'm yoki avvalgi yillarga nisbatan bir necha foizga o'sgan. Uning tarkibi 2023-yilga nisbatan quyidagilardan iborat: – 14 574,5 mlrd. so'mi transport uskunolari; – 5 325,6 mlrd. so'mi axborot, kompyuter va telekommunikatsiya (AKT) uskunolari; – 93 963,8 mlrd. so'mi boshqa mashina va uskunalarga tegishlidir.

Tijorat banklari tomonidan asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning alohida iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha ulushini ko'rib chiqadigan bo'lsak, bunda sanoat hamda jismoniy shaxslarga ajratilgan investitsion mablag'lar hajmi yuqori salmoqqa ega ekanligini ko'rish mumkin bo'ladi (2-rasm) [13].

Ma'lumotlardan ko'rinadiki, asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning 31 foizi yoki 51,3 trln. so'mi sanoatga yo'naltirilgan. Shuningdek, boshqa iqtisodiy faoliyat turlaridan tashqari: jismoniy shaxslarga ajratilgan investitsiyalar hajmi umumiy kiritilgan investitsiyalarning 24 foizini yoki 40,5 trln. so'mni tashkil etgan.

Shu o'rinda, tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni moliyalashtirishda loyihaning quyidagi sifat ko'rsatkichlariga, ya'ni diskontlash stavkasi, sarflanadigan mablag'larni qoplash muddati, qaytarib berishning diskontlashgan muddati, rentabellikning o'rtacha normasi, loyihadan keladigan sof daromad, daromadlar indeksi, rentabellikning ichki foyda normasi hamda modifikatsiyalashgan ichki foyda normasiga alohida e'tibor qaratilishi loyiha hayotiyiligi ta'minlashda muhim o'rin tutmoqda. Ya'ni, loyiha sifat ko'rsatkichlarini yuqori samaradorlikka ega bo'lishi ko'rib chiqilayotgan investitsion loyihalarning sifatligidan dalolat beradi.

2-rasm. Tijorat banklari tomonidan asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning alohida iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha taqsimoti. 2024-yil 1-yanvar holatiga (foizda).

Bugungi kunda tijorat banklarining iqtisodiyot tarmoqlariga investitsion loyihalar mablag'larni yo'naltirish faoliyatini yanada rivojlantirish va samaradorligini oshirishda quyidagi jihatlar muhim ahamiyat kasb etadi:

- O'zbekiston Respublikasining tijorat banklarini yillik investitsiya dasturlari va hududiy investitsiya dasturlarini, jumladan, xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi loyihalarni moliyalashtirishda, moliyalashtirishdan keyingi jarayonlar monitoringida ishtirok etishda, xorijiy investitsiyalar, kreditlar va moliyaviy-texnik ko'maklashishga qaratilgan mablag'larni jalb etishda faollik qilishi va tashabbus ko'rsatishi;

- iqtisodiyot tarmoqlari va hududlarga investitsiyalar kiritish hajmini kengaytirish va rag'batlantirish, respublikada investitsiya muhitini yanada takomillashtirish, xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalar faoliyatini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan xorijiy investitsiyalar jalb qilish siyosatini amalga oshirish;

- investitsiya loyihalarining amalga oshirilishini tizimli nazorat qilish, shuningdek, investorlar tomonidan investitsiya majburiyatlari qanday bajarilayotganligini tahlil qilish, xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi investitsiya loyihalarining o'z vaqtida va samarali amalga oshirilishiga to'sqinlik qilayotgan omillarni, risklarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha tezkor choralar ko'rish asosida mamlakatimiz iqtisodiyotiga jalb etilayotgan xorijiy investitsiyalardan foydalanish samaradorligini oshirish;

- tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarni boshqarish, monitoring qilish va baholashda risk-boshqaruvidan keng foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Risk-boshqaruvi orqali banklar o'z aktivlari sifati va tarkibini, vujudga kelishi mumkin bo'lgan risklarning joriy holatini doimiy ravishda kuzatib boradi hamda risk natijasida vujudga kelishi mumkin bo'lgan yo'qotishlarning oldi olinishi ta'minlanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirishda risklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish maqsadida quyidagi tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Investitsiya loyihalariga ajratilayotgan moliyaviy mablag'lar maqsadli sarflanishini doimiy ravishda tahlil va monitoring qilib borish, loyiha ishga tushurilgandan so'ng daromadlar tushumini o'z muddatida amalga oshirish, muddati o'tgan debitorlik va kreditorlik qarzdorliklarga yo'l qo'ymaslik choralarini ko'rib borish.

2. Loyihaviy moliyalashtirish mablag'laridan samarali foydalanish ustidan dastlabki nazoratni to'g'ri va mukammal amalga oshirish, bu jarayonda birinchi navbatda, uning mavjud moliyaviy ahvoriga, ushbu sohadagi bilim va tajribasiga hamda loyihaning sifat ko'rsatkichi holatlariga alohida e'tibor qaratish.

3. Loyihaviy moliyalashtirishda yuzaga keladigan risklarni boshqarishning mikro va makrodarajada ko'rib chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bank risklari boshqaruvining mikrodarajadagi ahamiyati sifatida tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlanganligi, banklarning mijozlar oldidagi majburiyatlarini to'liq va o'z vaqtida bajarish imkoniyatini berishi va iqtisodiy jihatdan tegishli iqtisodiy manfaatdorlikni olishi.

4. Risklarini boshqarishning makrodarajadagi ahamiyati sifatida iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy o'sishga bank tizimining ijobiy ta'siri, milliy valyutaning xarid qobiliyatini mustahkamlash va

inflyatsiyaning maqsadli ko'rsatkichlari ta'minlanganligi, mamlakat to'lov balansida ijobiy qoldiq vujudga kelishi kabi holatlarni keltirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, investitsion loyihalarini moliyalashtirishda risklar va ularni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish ko'p qirrali jarayon bo'lib, ushbu jarayonning samarali yo'lga qo'yilishi tijorat banklari tomonidan moliyalashtirilgan loyihaviy moliyalashtirish samaradorligini ta'minlash, uning natijasida tijorat banklarining foizli daromadlari darajasini oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-598 qonuni. 25.12.2019-y. QHMMB: 03/19/598/4221-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil, 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son farmoni. QHMMB: 29.01.2022-y., 06/22/60/0082-son, 18.03.2022-y., 06/22/89/0227-son, 21.04.2022 y., 06/22/113/0330-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil, 14-maydagi "O'zbekiston Respublikasi Investitsiya dasturini shakllantirish va amalga oshirishning sifat jihatidan yangi tizimiga o'tish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5717-son farmoni. QHMMB: 15.05.2019-y., 06/19/5717/3132-son; 18.08.2020 y., 06/20/6042/1190-son.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil, 21-iyundagi "Xalqaro moliya institutlari va donor mamlakatlar ishtirokidagi investitsiya loyihalarini boshqarish mexanizmini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3796-sonli qarori. 22.06.2018-y. QHMMB: 07/18/3796/1379-son.
5. Миркин Я.М. Рынок ценных бумаг: учеб. пособие. М., 2002. – с. 56-57.
6. Narayana A., Mahadeva K. Risk Management in Banking Sector - An Empirical Study / Imperial Journal of Interdisciplinary Research (IJIR). Vol-2, Issue-8, 2016. P. 1219. ISSN: 2454-1362, <http://www.onlinejournal.in>
7. Роуз П.С. Банковский менеджмент. М.: Дело, 1995.
8. Шапкин А.С., Шапкин В.А. Теория риска и моделирование рискованных ситуаций. Учебник.-2-ое изд. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К». 2007. – С. 46-50.
9. Abdullayeva Sh.Z. Bank risklari va kredtlash. - T.: Moliya, 2002.
10. Ismailov D.A. Investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarish usullarini takomillashtirish. (PhD) dissertatsiya avtoreferati. Toshkent 2018-y. 19-bet.
11. Nafasov D.B. Bank risklarini boshqarishning iqtisodiy mazmuni va ahamiyati. Iqtisodiyot va ta'lim. 2017-y. 1-son., 15-bet.
12. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining rasmiy veb-sayti <https://stat.uz/uz/#> (www.stat.uz)
13. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy veb-sayti <https://cbu.uz/oz/statistics/> (www.cbu.uz)

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
